

ВИБІРКОВІ ОБСТЕЖЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ТРУДОВІ МІГРАЦІЇ

Описано обстеження трудових міграцій, які були проведені в Україні, проаналізовано необхідність та значення їх проведення. Обґрунтовано, що інформація, одержана в ході їх проведення, є більш повною, ніж у формах статистичної звітності

Постановка проблеми. Трудові ресурси є основою життя будь-якої країни, тому їх вивченню в усі часи приділяється багато уваги як з боку політиків, так і з боку науковців. Багато написано наукових праць та підручників, присвячених трудовим ресурсам, та на жаль складність та багатогранність цієї категорії не дає змогу достеменно дослідити її. В ході вивчення особливе місце займає дослідження трудової міграції.

В умовах фінансової кризи питання трудової міграції стоїть досить гостро не тільки в нашій країні, а й у високорозвинених країнах. На жаль, через відсутність достовірної інформації про міграцію країни не завжди можуть вчасно вжити необхідних заходів для покращення умов перебування (працевлаштування) своїх громадян за кордоном, та для захисту тих громадян які проживають на території відповідної держави. Тому отримання достовірної та повної інформації про трудові міграції населення є актуальним питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найбільший значний внесок у розвиток теорії та методології проведення вибіркового обстеження трудових ресурсів, а особливо їх міграції зробили такі вчені: Н.В.Ковтун, Г.І.Купалова, Е.М.Лібанова, О.А.Малиновська, О.В.Позняк, Н.В.Рубльова, О.У.Хомра та інші. Але значущість цих питань потребує подальших досліджень з окремих питань, зокрема, трудових міграцій.

Мета статті. Метою статті є аналіз досвіду проведення в Україні вибіркового обстеження трудових міграцій, встановлення значення та необхідність їх проведення в ході вивчення даного явища.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сьогодні основними джерелами інформації про трудову міграцію є: форми державної статистичної звітності, зокрема форма № 1-ТМ (трудова міграція) "Звіт про чисельність громадян України, які тимчасово працюють за кордоном", форма № 2-ТМ (трудова міграція) "Звіт підприємств, організацій, установ про чисельність та склад іноземців, які тимчасово працюють в Україні", форма № 3-ТМ (трудова міграція) "Звіт про чисельність та склад іноземців, які тимчасово працюють в Україні", форма статистичного обліку сільських поселень 1-село, дані перепису населення.

Форму № 1-ТМ (трудова міграція) "Звіт про чисельність громадян України, які тимчасово працюють за кордоном" було затверджено наказом Мінстату України від 30.05.1996 р. № 163. Цю форму звітності подають комерційні бюро, агентства інші організації, які здійснюють діяльність, пов'язану з працевлаштуванням громадян України за кордоном. В цьому інформаційному джерелі фіксуються відомості лише тих українських трудових мігрантів, які були працевлаштовані за допомогою офіційних посередницьких структур. Згідно з цими даними в останні роки на заробітках налічується близько 38-61 тис. осіб.

Форма статистичного обліку сільських поселень 1-село подається раз на п'ять років (востаннє – в кінці 2005 року). Фори цієї звітності заповнюються на кожний сільський населений пункт. В цій формі фіксується кількість мешканців сільського населеного пункту, які працюють за його межами та їх розподіл за агрегованими географічними напрямками (в містах та селах міського типу тієї ж області, за межами області, за кордоном). Використання даних про кількість працюючих за кордоном є досить ускладнене, оскільки щодо майже четвертої частини усіх учасників трудових поїздок достеменно невідоме місце їх працевлаштування. За даними цих обстежень підвищений ступінь участі сільського населення в трудових поїздках, як зовнішніх так і внутрішніх, притаманний областям, центри яких є крупними містами, де

спостерігається високий рівень урбанізації, а також західним прикордонним областям.

Перший Всеукраїнський перепис населення 2001 року зафіксував 118,8 тис. осіб, місце роботи яких знаходиться за межами України. Ці дані втричі перевищують дані зафіксовані поточною державною статистикою, вони відображають близьку до реальної структуру зовнішніх трудових мігрантів за країнами прикладання праці.

Офіційна статистика фіксує лише окремі категорії зовнішніх трудових мігрантів, не охоплюючи навіть переважну більшість зареєстрованих у країнах-реципієнтах наших заробітчан, що дає змогу зробити висновок про неможливість налагодження достовірної адміністративної статистики трудових міграцій. Саме тому основним джерелом інформації про цей соціально-демографічний процес стають вибіркові обстеження. Вибіркові обстеження відіграють важливу роль при вивченні трудової міграції, оскільки вони виступають не тільки джерелом інформації, а й методом її дослідження.

Про важливість проведення таких обстежень свідчать заходи, які вживають органи державної статистики. Так, з жовтня 1995 року органами державної статистики було започатковано проведення щорічних вибіркового обстеження домашніх господарств з питань економічної активності населення (вибіркове обстеження робочої сили). Вони проводились один раз на рік до 1998 року включно. З першого кварталу 1999 року відповідно до Наказу Держкомстату України від 22 лютого 1999 року № 75 запроваджено щоквартальні вибіркові обстеження з питань економічної активності, які стали проводитись за новою вдосконаленою програмою.

Матеріали обстежень дозволяють оцінити реальні обсяги та зміни пропозиції робочої сили на ринку праці України, проаналізувати динаміку його кон'юнктури впродовж року, одержати інформацію про склад та структуру робочої сили, здійснити оцінку зайнятості і напрямів діяльності населення, а також визначити реальний обсяг безробіття, який є важливим показником соціально-економічного розвитку країни.

З часу проголошення незалежності України неодноразово проводилися обстеження трудових мігрантів. Такі обстеження були організовані науковими закладами, частина яких за підтримки Міжнародної Організації Міграції та Міжнародної Організації Праці. Зокрема в останні роки були проведені такі обстеження: "Життєві шляхи населення України", соціологічне опитування українських заробітчан в Італії, обстеження трудових мігрантів у м. Києві, Чернівцях та селі Прибличі Львівської області, обстеження трудової міграції молоді тощо.

Проведення таких обстежень дало змогу більш чітко оцінити масштаби трудової міграції, її причини, центри тяжіння робочої сили та дозволило краще «змалювати» картину на внутрішньому ринку праці.

Зокрема, завдяки проведенню обстеження "Життєві шляхи населення", яке було здійснене фахівцями НАН України та Держкомстату у березні 2001 р. у 8 областях Західного регіону України та Донбасу на засадах додаткового модуля до обстеження з питань економічної активності населення дозволило здійснити мінімальну оцінку обсягів трудових міграцій населення України, виявити соціально-демографічні характеристики їх учасників, розподіл за країнами та видами економічної діяльності, умови праці та перебування за межами України, рівень задоволення респондентів цими поїздками тощо.

Прив'язка до обстеження з питань економічної активності населення, з одного боку, надає спеціальному обстеженню з проблем трудових міграцій певного офіційного статусу, а з другого – дозволяє при формуванні анкети не ставити питання щодо соціально-демографічних характеристик індивіда, його трудової активності і зайнятості (виявлення відповідної інформації про респондентів передбачене основною анкетною обстеження з питань економічної активності населення).

На початку 2002 року Західноукраїнським Центром “Жіночі перспективи” було проведено соціологічне опитування українських заробітчан в Італії, що дало змогу виявити соціально-демографічні характеристики осіб, які працюють в цій країні, встановити процедуру виїзду до цієї країни, умови праці і перебування за кордоном, оцінку респондентами наслідків здійснення трудової поїздки та їх плани на майбутнє.

Національним інститутом проблем міжнародної безпеки у 2002 році проведено анкетування трудових мігрантів у м. Києві, Чернівцях та селі Прилбичі Львівської області, в результаті якого було виявлено соціально-демографічні характеристики мігрантів, частоту та періодичність поїздок, наслідки міграцій для особи та суспільства.

Обстеження зовнішньої трудової міграції молоді, яке було здійснене Державним інститутом проблем сім'ї та молоді у 2003 році, дало змогу виявити ряд рідкісних аспектів трудової міграції, а саме, процедуру здійснення поїздок, умови праці та рівень заробітків молодих трудових мігрантів.

Окремої уваги заслуговує дослідження трудової міграції населення Тернопільської області, кілька разів проведене Тернопільським обласним центром зайнятості. Обстеження мало характер суцільного спостереження. Сільські ради надавали інформацію про ситуацію у сфері трудової міграції по кожному селу, що стосується ж міст, то кількість трудових мігрантів визначалась шляхом опитування школярів, чії батьки знаходились за кордоном. Під час проведення такого дослідження було виявлено кількість трудових мігрантів із сільської місцевості Тернопільщини, їх розподіл за країнами, здійснено оцінку обсягу трудових мігрантів по області в цілому.

Окрім того, питання трудових міграцій включені до загальнонаціонального соціологічного моніторингу, що здійснюється Інститутом соціології НАН України, результати якого дозволять встановити кількість осіб, які мають досвід трудових міграцій, орієнтації населення на здійснення поїздок.

Отже, можна стверджувати, що Україна має значний досвід вибіркового обстежень з питань трудових міграцій. Та, на жаль, інформація накопичена в ході вище перелічених досліджень мала неофіційний характер. Із проведених досліджень близький до офіційного статусу мали лише обстеження “Життєві шляхи населення” та облік трудових мігрантів Тернопільщини, окрім цього дані, одержані в ході обстежень, досить часто відрізнялись і були неспівставними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вибіркові обстеження є не тільки одним з найбільш повних джерел інформації про трудові міграції, а й методом дослідження цього явища. Тому проведення таких спостережень є основною умовою для глибокого і детального вивчення даного явища та одержання достовірної інформації про нього. В ході проведення таких обстежень зростають можливості щодо одержання достовірної і повної інформації не тільки про масштаби легальних трудових міграцій, а й нелегальних, встановлення причин та наслідків здійснення таких міграцій на мікрорівні.

Тому, на нашу думку, необхідно організувати проведення вибіркового обстежень на засадах додаткового модуля до обстеження Держкомстату з питань економічної активності населення з періодичністю проведення 1 раз на рік, що дасть змогу визначити ступінь готовності працездатних громадян до здійснення трудових міграцій. Також, ми вважаємо, що нагальною потребою є проведення щорічних соціологічних опитувань, в результаті яких стане можливим визначення мотивів виїзду за кордон, частоти та тривалості

поїздок, процедури їх здійснення, рівня заробітків мігрантів в залежності від виду діяльності та країни, структури витрат, оцінки мігрантів, наслідків здійснення поїздок тощо.

Список використаної літератури:

1. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. – К.: РВПС України, 2002. – 206 с. 2. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи. / За ред. О.В. Позняка. – Умань: СПД Сочінський, 2007. – 276 с.

ЗВІРІД Наталія Василівна – аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

